

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

จากการประชุมว่าด้วยเรื่องสตรีระดับโลก ครั้งที่ 4 ที่จัดขึ้น ณ กรุงปักกิ่ง เมื่อ พ.ศ. 2538 ได้มีการกำหนดแผนปฏิบัติการให้แต่ละประเทศจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการทำงานของประชากรให้ชัดเจนขึ้น โดยได้เรียกร้องให้นานาชาติ หน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่ให้บริการข้อมูลด้านสถิติ และหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติให้ร่วมกันจัดทำรหัสการจำแนกกิจกรรมการใช้เวลา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการหาค่าสถิติเกี่ยวกับการสำรวจการใช้เวลาของประชากร ซึ่งสามารถชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างได้ชัดเจนระหว่างชายและหญิงในส่วนที่เกี่ยวกับการทำงานที่มีรายได้และไม่มีรายได้

สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ จัดทำการสำรวจขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนสิงหาคมพ.ศ. 2544 โดยได้รับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญขององค์การสหประชาชาติมาให้คำแนะนำในด้านการวางแผนการออกแบบข้อถาม และระเบียบวิธีการเลือกตัวอย่างเบื้องต้น พร้อมทั้งพิจารณารหัสการจำแนกกิจกรรมการใช้เวลาให้เหมาะสมกับประเทศไทย และสอดคล้องกับการจำแนกรหัสขององค์การสหประชาชาติ (UN) ซึ่งได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐานเพื่อให้ประเทศต่างๆ ที่มีการสำรวจการใช้เวลา ได้ใช้ร่วมกันเพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างประเทศได้ และจัดทำทำการสำรวจครั้งที่ 2 ในเดือนสิงหาคม 2547 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้เวลาในชีวิตประจำวันของประชากร ตลอดจนความแตกต่างของการใช้เวลาของชายและหญิง
2. เพื่อศึกษาความแตกต่างของการใช้เวลาของกลุ่มที่ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ
3. เพื่อนำข้อมูลการใช้เวลาของผู้ทำงานที่มีรายได้ ไม่มีรายได้ ผู้ทำงานบ้านและผู้ทำงานนอกระบบมาใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงการคำนวณระบบบัญชีประชาชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.2 ประโยชน์

1. เพื่อการวิเคราะห์และกำหนดนโยบายเรื่องการใช้เวลาของประชากร โดยการคำนวณจากเวลาจริงที่ใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง สมบูรณ์ และเชื่อถือได้
2. เพื่อการวิเคราะห์รูปแบบการใช้เวลาที่แตกต่างกันระหว่างชายและหญิง ในกลุ่มทำงานที่มีรายได้และไม่มีรายได้ รวมทั้งกลุ่มอื่นๆ เช่น การจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ของเด็ก ผู้สูงอายุ เป็นต้น
3. ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลการมีงานทำ และการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมประเภทต่างๆ ของชายและหญิง เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายความเสมอภาคทางเพศ
4. ข้อมูลที่ได้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการคำนวณระบบบัญชีประชาชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
5. ข้อมูลที่ได้ใช้เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม ช่วยในการกำหนดนโยบายสำหรับการจ้างงาน การพัฒนาฝีมือแรงงาน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรให้ดียิ่งขึ้น

1.3 ขอบข่ายและคัมรวม

ประชากรที่อยู่ในคัมรวมของการสำรวจครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ที่เป็นสมาชิกในครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป โดยไม่รวมครัวเรือนพิเศษ ครัวเรือนสถาบัน และครัวเรือนชาวต่างประเทศที่ทำงานในสถานทูตหรือองค์การระหว่างประเทศที่มีเอกสิทธิ์ทางการทูต

1.4 แนวคิดในการสำรวจ

หลักการของการสำรวจการใช้เวลาของประชากรคือ การหาข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้เวลาของประชากรในการทำกิจกรรมต่างๆ ใน 1 วัน (24 ชั่วโมง) แล้วนำเสนอข้อมูลรายละเอียดซึ่งประกอบด้วยเวลาโดยเฉลี่ยต่อวันที่ประชากรได้ใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ จำแนกตามลักษณะที่สำคัญต่างๆ ของประชากร เช่น อายุ เพศ สถานภาพสมรส ศาสนา การศึกษา ผู้มีงานทำ อาชีพ อุตสาหกรรม และสถานภาพการทำงาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการใช้เวลาของชายและหญิงที่ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรรมที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจตลอดจนกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดการผลิต เป็นต้น

1.5 คำจำกัดความ

กิจกรรม หมายถึง การทำอะไรก็ตามที่บุคคลหนึ่งได้ใช้เวลาในการทำสิ่งนั้น โดยไม่คำนึงว่าได้รับประโยชน์หรือผลตอบแทนใดๆ จากการทำสิ่งนั้นหรือไม่ รวมถึงการหยุดพักหรือการไม่ได้ทำอะไรเลย ในบางช่วงเวลามูลบุคคลอาจทำกิจกรรมหลายอย่างไปพร้อมๆ กัน ในการสำรวจได้แบ่งกิจกรรมเป็น 2 ประเภท คือ

1. กิจกรรมหลัก

- ถ้าในช่วงเวลาหนึ่งทำกิจกรรมเดียว กิจกรรมที่ทำนั้นถือเป็นกิจกรรมหลัก
- ถ้าในช่วงเวลาหนึ่งทำกิจกรรมหลายอย่างพร้อมกัน กิจกรรมหลักจะหมายถึง กิจกรรมที่ผู้ตอบสัมภาษณ์ต้องการทำมากที่สุด

2. กิจกรรมรอง หมายถึง กิจกรรมที่ทำในช่วงเวลาเดียวกับการทำกิจกรรมหลัก ซึ่งผู้ตอบสัมภาษณ์ต้องการทำรองจากกิจกรรมหลัก หรือให้ความสำคัญน้อยกว่ากิจกรรมหลัก

การจัดกลุ่มกิจกรรม

ในการสำรวจครั้งนี้ได้จำแนกการทำกิจกรรมของประชากรออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ ตามความแตกต่างของกิจกรรมที่ทำใน 1 วัน ดังนี้

1. **การดูแลตัวเอง** หมายถึง เวลาที่ใช้ทำกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันของเราเอง เช่น การนอน การรับประทานอาหารและการดื่ม การดูแลสุขอนามัยและการดูแลตนเอง เป็นต้น
2. **การทำงานและการเรียนรู้** หมายถึง เวลาที่ใช้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำงานและการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งทั้ง 2 กิจกรรมนี้มักทำในช่วงเวลาที่มีการกำหนดไว้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 การทำงานในระบบ ได้แก่ การทำงานในหน่วยงานรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ บริษัท ห้างร้าน องค์กรต่างๆ
- 2.2 การทำงานนอกระบบ ได้แก่ การทำงานในกิจกรรมที่เป็นการผลิตขั้นต้นและไม่เป็นการผลิตขั้นต้นของครัวเรือนกิจกรรมเกี่ยวกับการก่อสร้างของครัวเรือน และการให้บริการที่ก่อให้เกิดรายได้ของครัวเรือน
- 2.2 การเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาในโรงเรียน สถานศึกษา ทั้งที่เป็น การศึกษาทั้งในระบบและการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาเพิ่มเติม รวมทั้งการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในหลักสูตรต่างๆ
3. **การดูแลครัวเรือนและการให้บริการชุมชน** หมายถึง เวลาที่ใช้ทำกิจกรรมนั้นให้แก่ สมาชิกในครัวเรือน ชุมชน และครัวเรือนอื่นและเป็นการทำให้ด้วยความสมัครใจของเราเอง เช่น ทำงานบ้าน ดูแลเด็ก ผู้ป่วย ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสมาชิกในครัวเรือนหรือการให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน โดยเนื่องมาจากความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัวหรือเป็นความผูกพันที่มีต่อชุมชนนั้น
4. **เวลาว่าง** หมายถึง เวลาเพื่อการทำกิจกรรมเชิงสังคม วัฒนธรรม หรือเพื่อการพักผ่อน หย่อนใจ เช่น การพบปะสังสรรค์ ทำงานอดิเรก การเล่นเกมกีฬา และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง สื่อสารมวลชน เป็นต้น

ชุมชน หมายถึง คนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มในเขตหนึ่งๆ ซึ่งมีความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินชีวิต และมีความต้องการคล้ายคลึงกันหรืออย่างเดียวกัน เช่น กลุ่มคนในหมู่บ้าน ในตำบลเดียวกัน เป็นต้น (ตามนิยามของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย)

งาน หมายถึง กิจกรรมที่ทำที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมที่ทำแล้วได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งของ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ของใช้ต่างๆ เป็นต้น ค่าตอบแทนที่เป็นเงิน อาจจ่ายเป็นรายเดือน รายสัปดาห์ รายวัน หรือรายชิ้นก็ได้
2. กิจกรรมที่ทำแล้วได้ผลกำไร หรือหวังที่จะได้รับผลกำไร หรือส่วนแบ่งเป็นการตอบแทน เช่น ประกอบการค้าขาย ทำโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น
3. กิจกรรมที่ทำให้กับธุรกิจของสมาชิกในครัวเรือน โดยไม่ได้รับค่าจ้างหรือผลกำไรตอบแทนอย่างใด ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบธุรกิจนั้นจะมีสถานภาพการทำงานเป็น ประกอบธุรกิจส่วนตัวหรือนายจ้างผู้มีรายได้จาก ดอกเบี้ยธนาคาร พันธบัตร เงินปันผลบริษัท เงินบำนาญ และไม่ได้มีอาชีพอย่างอื่นอีก ถือว่าผู้นั้น **ไม่ได้ทำงาน**แต่ผู้มีรายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้หรือให้เช่าสินทรัพย์ โดยทำในรูปธุรกิจให้ ถือว่าผู้นั้น **ทำงาน**

อาชีพ หมายถึง ประเภทหรือชนิดของงานที่บุคคลนั้นทำอยู่ บุคคลส่วนมากมีอาชีพเดียว สำหรับบุคคลที่ในคาบการเจนนับมีอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ ให้นับอาชีพที่มีชั่วโมงทำงานมากที่สุด ถ้าชั่วโมงทำงานแต่ละอาชีพเท่ากันให้นับอาชีพที่มีรายได้มากกว่า ถ้าชั่วโมงทำงานและรายได้ที่ได้รับจากแต่ละอาชีพเท่ากัน ให้นับ

อาชีพที่ผู้ตอบสัมภาษณ์พอใจมากที่สุด ถ้าผู้ตอบสัมภาษณ์ตอบไม่ได้ให้นับอาชีพที่ได้ทำมานานที่สุด เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด อธิบดี ผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชน ผู้จัดการฝ่ายผลิต นักเคมีฟิสิกส์ นักออกแบบระบบงาน คอมพิวเตอร์ วิศวกรเครื่องกลการเกษตร ครูประจำชั้นประถมศึกษา เกษตรกรปลูกข้าว เกษตรกรปลูกไม้ยืนต้น เป็นต้น

อุตสาหกรรม หมายถึง ประเภทหรือชนิดของกิจการทางเศรษฐกิจที่บุคคลผู้นั้นทำงานอยู่ เช่น โรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูป โรงงานผลิตน้ำมันจากพืช บริษัทขายรถยนต์ ร้านขายปลีกอาหารและเครื่องดื่ม การปลูกข้าว การเลี้ยงปลาในน้ำจืด เป็นต้น ถ้าสถานที่ที่ทำงานเป็นส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ให้บันทึกชื่อส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ กรมการค้าภายใน องค์การโทรศัพท์ เป็นต้น

สถานภาพการทำงาน หมายถึง สถานะของบุคคลที่ทำงานในสถานที่ที่ทำงานหรือธุรกิจ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. **นายจ้าง** หมายถึง ผู้ประกอบธุรกิจของตนเองเพื่อหวังผลกำไรหรือส่วนแบ่งและได้จ้างบุคคลอื่นมาทำงานในธุรกิจในฐานะลูกจ้างนายจ้างในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ผู้ที่จ้างคนงานทำงานประเภทงานบ้าน ซึ่งไม่เกี่ยวกับธุรกิจ เช่น ผู้ที่จ้างคนมาทำอาหารในบ้าน ทำความสะอาดบ้าน ซักผ้า เป็นต้น
2. **ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง** หมายถึง ผู้ประกอบธุรกิจของตนเองโดยลำพังผู้เดียวหรืออาจมีบุคคลอื่นมาร่วมกิจการด้วยเพื่อหวังผลกำไรหรือส่วนแบ่งและไม่ได้จ้างลูกจ้าง แต่อาจมีสมาชิกในครัวเรือนหรือผู้ฝึกงานมาช่วยทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง หรือค่าตอบแทนอย่างอื่นสำหรับงานที่ทำ
3. **ช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง** หมายถึง ผู้ที่ช่วยทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้างในไร่นาเกษตร หรือในธุรกิจของสมาชิกในครัวเรือน
4. **ลูกจ้าง** หมายถึง ผู้ที่ทำงานโดยได้รับค่าจ้างเป็นรายเดือน รายสัปดาห์ รายวัน รายชิ้น หรือเหมาจ่าย ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการทำงาน อาจจะเป็นเงิน หรือสิ่งของก็ได้

ลูกจ้างแบ่งออกเป็น 3 ประเภท

- ก. **ลูกจ้างรัฐบาล** หมายถึง ข้าราชการ พนักงานเทศบาล พนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด เจ้าหน้าที่องค์การระหว่างประเทศ ตลอดจนลูกจ้างประจำ และชั่วคราวของรัฐบาล
 - ข. **ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ** หมายถึง ผู้ที่ทำงานให้รัฐวิสาหกิจ
 - ค. **ลูกจ้างเอกชน** หมายถึง ผู้ที่ทำงานให้กับเอกชนหรือธุรกิจของเอกชน รวมทั้งผู้ที่รับจ้าง ทำงานบ้าน เช่น ซักรีดเสื้อผ้า เลี้ยงเด็ก ทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้าน
5. **การรวมกลุ่ม** หมายถึง กลุ่มคนที่มาร่วมกันทำงานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพึ่งตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สมาชิกแต่ละคนมีความเท่าเทียมกันในการกำหนดการทำงาน

ทุกชั้นตอนไม่ว่าเป็นการลงทุน การขาย งานอื่นๆ ของกิจการที่ทำ ตลอดจนการแบ่งรายได้ให้แก่สมาชิกตามที่ตกลงกัน (การรวมกลุ่มดังกล่าวอาจจดทะเบียนจัดตั้งในรูปสหกรณ์หรือไม่ก็ได้)

คาบการแรงงาน

คาบการแรงงาน หมายถึง ระยะเวลาที่พนักงานออกไปสัมภาษณ์บุคคลในครัวเรือนตัวอย่าง โดยให้ปฏิบัติงานพร้อมโครงการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ในระหว่างวันที่ 1 - 12 สิงหาคม 2547

ระดับการศึกษาที่สำเร็จ

ได้จำแนกการศึกษาตามระดับการศึกษาที่สำเร็จ ดังนี้

1. **ไม่มีการศึกษา** หมายถึง บุคคลที่ไม่เคยเข้าศึกษาในโรงเรียน หรือไม่เคยได้รับการศึกษา
2. **ต่ำกว่าประถมศึกษา** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 หรือชั้น ม.3 เดิม
3. **สำเร็จประถมศึกษา** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 หรือชั้น ม.3 เดิมขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า
4. **สำเร็จมัธยมศึกษาตอนต้น** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ชั้น ม.3 ม.ศ.3 หรือ ม.6 เดิมขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า
5. **สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลาย**
 - 5.1 **สายสามัญ** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทสามัญศึกษาตั้งแต่ชั้น ม.6 ม.ศ.5 หรือ ม.8 เดิมขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า
 - 5.2 **อาชีวศึกษา** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทอาชีวศึกษาหรือวิชาชีพที่เรียนต่อจากระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า โดยมีหลักสูตรไม่เกิน 3 ปี และไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า
 - 5.3 **วิชาการศึกษา** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทวิชาการศึกษา (การฝึกหัดครู) ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า
6. **อุดมศึกษา**
 - 6.1 **สายวิชาการ** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทสามัญศึกษาหรือสายวิชาการ โดยได้รับวุฒิปัตถะระดับอนุปริญญา ปริญญาตรี โท เอก
 - 6.2 **สายวิชาชีพ** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทอาชีวศึกษา หรือสายวิชาชีพ ที่ได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง หรือเทียบเท่าอนุปริญญา ปริญญาตรี
 - 6.3 **สายวิชาการศึกษา** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทวิชาการศึกษาและได้รับประกาศนียบัตรระดับอนุปริญญา ปริญญาตรี โท เอก
7. **อาชีวศึกษาระยะสั้น** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาหรือการฝึกอบรมประเภทอาชีวศึกษาที่มีหลักสูตรไม่เกิน 1 ปี และได้รับประกาศนียบัตรหรือใบรับรองเมื่อสำเร็จ

การศึกษา พื้นความรู้ของผู้เข้าเรียนได้กำหนดให้แตกต่างตามวิชาเฉพาะแต่ละอย่างที่เรียน
แต่อย่างต่ำต้องจบประณปีที 4 หรือเทียบเท่า

8. อื่น ๆ หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาที่ไม่สามารถเทียบชั้นได้